

Svizra taliana

La situaziun da las cuminanzas linguisticas naziunalas sut la marella

■ Tradizionalmain consista il territori linguistic talian da l'entir chantun Tessin sco er da las quatter valladas grischunas dal sid, l'uschenumnà «Grigioni italiano» (Mesolcina, Val Calanca, Val Bregaglia, Val Poschiavo). Ultra dal talian sco linguatg da scrittira vegn fatg diever en questas regiuns er dal dialect tessinais e dals dialects dal Grischun talian. Ina gronda part da la cuminanza da lingua taliana viva però ordaifer il territori tradizional talian e sa cumpona da personas immigradas. Sco lingua principala inditgeschan radund 8,4 % da la populaziun svizra il talian (situaziun dal 2010).

Eterogenitad geografica e politica

La Svizra taliana n'è pelvaira nagin spazi unitar, ni geograficain, ni politicain: Sper ina regiun politica cumpacta – il chantun Tessin – datti quatter valladas talianas en il chantun Grischun, las uschenumnadas Valli u Grigioni italiano. Quellas èn separadas ina da l'autra (cun in'exceptziun) e s'orienteschan politicain ed istoricain vers il nord. En la situaziun geografica domineschan – en il Grigioni italiano esclusivmain, en il chantun Tessin per gronda part – relaziuns alpinas e prealpinas ch'han caracterisà fin a noss dis l'economia e la cultura. Serradas vers il nord da barrieras natirals ch'èn vegnidas avertas pir relativamain tard ad in traffic pli grond, s'orienteschan las regiuns da la Svizra taliana geograficain vers il sid e cunfineschan direct a l'Italia, il pajais vischin.

En la schientscha da la maioritad da la populaziun svizra è la Svizra taliana probablmain identica cun il chantun Tessin. Quai n'è però betg exnum da donn per il Grigioni italiano. La situaziun dischavantiagusa pertutgant il traffic e l'economia, chaschunada da la posiziun periferica, è er da chattar en grondas parts dal chantun Tessin. Quai che manca èn ils agens centers urbans che pudessan dar impuls economic e cultural. Sulet il Mesocco e la Val Calanca s'orienteschan economicain vers la citad tessinaisa da Bellinzona. Questa mancanza spargna dentant er al Grigioni italiano las discrepanzas ch'ins chatta en il Tessin tranter la citad e la champaigna e las difficultads particularas che quai chaschuna.

Dependenza economica e structurala

Durant tschientaners è il Tessin, l'avantporta al sid, stà isolà quasi cumplettamain da l'ulteriura Svizra. Sia structura economica era da caracter puril (sco oz per gronda part anc en il Grigioni italiano). Pir relativamain tard èn sa svilup pads ils facturs che domineschan oz: l'industria, ils servetschs ed il turissem. Quest svilup accelerà ha bain purtà dapli bainstar material, ma el ha er augmentà las cuntradiziuns ed indebli las forzas da defensiu culturalas.

Las atgnas prestaziuns considerablas na pon betg zuppentar il fatg ch'il Tessin è anc oz fitg dependent da la structura economica da l'ulteriura Svizra, en spezial da la Svizra tudestga. In exempel cler è la mancanza d'ina purschida diversifitgada da piazzas da lavor. Blera glied giuvna tessinaisa è damai sfurzada da tschertgar professiuns interessantas e piazzas pli autas da cader da l'autra vart dal Gottard. Per blers vegn la tschertga anc levgiada, essend ch'els han absolvì lur scolaziun pli auta en la Svizra tudestga u romanda per mancanza d'atgnas instituziuns. Quest fatg chaschuna ina sperdita demografica sensibla.

Vista panoramica da la regiun dal Lago Maggiore.

FOTO: PD

En tschertas professiuns (surtut en l'hotellaria) èn piazzas da lavor en il Tessin fitg tschertgadas dals Svizzers tudestgs. Er quests immigrants, per il pli temporars e perquai strusch interessads da s'assimilari, periclitgeschan gronda-main la stabilitad linguistica da la Svizra taliana, pertge che qua tras vegn rinforzà l'effect da germanisaziun en il sector economic. En quest connex dat en egl ch'il talian manca savens sin affishas ed inscripziuns.

L'attractivitad privlusa d'ina cuntrada

Il Tessin cun sia cuntrada attractiva è in lieu preferi dals Svizzers tudestgs per temps pli curts u pli lungs, u schizunt sco dimora stabla. Qua chattan els entaifer ils agens cunfins ina part da quella cultura taliana che vala per blers sco l'expressiun genuina da la cultura europeica meridionala. Per consequenza è la lingua tudestga preschenta permanentamain en maniera massiva, rinforzada anc da turists ed immigrants da noss pajais vischin al nord ch'han medemamain scuvri l'attractivitad da la Svizra taliana. Quest'inundaziun che sa concentrescha sin las citads e sin ils lieus pli gronds engrevescha la resistenza cunter las influenzas che periclitgeschan la lingua indigena.

Ils impuls activs necessaris per rinforzar l'assimilaziun ristgan da sa perder en vista ad ina preschientscha talmain massiva d'ina lingua estra, quai tant dapli, perquai che la voluntad da s'assi-

milar manca per gronda part, cuntrari per exempel al fenomen d'assimilaziun en la Romandia. Ils esters che restan per pli lung temp en il Tessin u ch'èn domiciliads là, na s'interesseschan en general strusch per lingua e cultura da lur regiun ospitanta. Savens observ'ins ina tendenza vers clichés d'in'italianità malchapiada che cumprova la mancanza da tuttas enconuschientschas pli profundas.

La flailva forza defensiva d'in pitschen spazi cultural

Las regiuns da la Svizra taliana possedan bain ina ritga varietad da creaziuns e furmas d'expressiun culturalas istoricas e modernas ch'expriman l'atgna identitad. Ma malgrà l'avertura vers la gronda regiun culturala da l'Italia, è il spazi cultural genuin relativamain pitschen. Per quest motiv mancan er differentas infrastructuras u chasas edituras che pudessan segirar l'ediziun e la derasaziun da la lavor litterara indigena, er sch'ins na dastga betg surstimar l'interess per ovras litteraras e la cumpra da talas.

Bain han las autoritads publicas ed organisaziuns privatas augmentà considerablmain lur stentas per mantegnair e rinforzar l'atgnadad linguistica e culturala dal chantun Tessin (t.a. fundaziun d'in'atgna università). Quai vala dal reminent er per il Grigioni italiano. Là ha oravant tut l'activitad da la Pro Grigioni Italiano pudì cuntanscher in tschert success. Tuttina na pon ni dapli daners ni dapli activitads specificas eliminar cumplettamain ils

dischavantatgs d'in spazi cultural be pitschen.

Talian – la lingua uffiziala pitschna

Tenor dretg costituziunal è il talian lingua uffiziala da la Confederaziun sper il tudestg ed il franzos. Quai legitimescha tranter auter ils italfons da duvrar lur lingua materna en il contact uffizial cun «Berna». Per il pli survegnan els er risposta en lur lingua. Ma gia sin agen territori linguistic ston els constatar en il contact cun abitants svizzers d'altres linguas che be paucs han tschertas enconuschientschas passivas dal talian.

Da l'autra vart dal Gottard è la situaziun anc pli dischavantiagusa. Malgrà ch'ils funcziunaris federals da lingua taliana han il dretg da discurren lur lingua en il contact intern, na fan els strusch diever da quel per motivs realistics: els ristgassan da betg vegnir chapids. Els èn pia sfurzads da far lur lavor e cun quai er lur carriera en in'altura lingua naziunala. Quai munta en mintga cas in grond dischavantag per tut quels che na possedan betg in dun natural per linguas u che chattan almain in conturn tolerant. Il problem na vegn er betg eliminà dal fatg che blers Svizzers talians han absolvì lur scolaziun auta en instituziuns da la Svizra tudestga u romanda e possedan en general bunas enconuschientschas da linguas. Ina differenza resta numadamain adina.

Er auters exempels cumprovan ch'il princip da las linguas uffizialas na vegn

betg applitgà consequentamain. Ils stampads da la Confederaziun, edids en tut las linguas uffizialas, na cumparan per exempel strusch ina giada a medem temp – la versiun taliana è per ordinarì la davosa. Er expertisas federalas vegnan edidas be darar en talian.

In fatg ch'ins na dastga er betg sutvalitar entaifer l'administraziun federala, è la mancanza da texts originals talians. Als represchentants da la Svizra taliana manca qua tras in med impurtant per exprimer directamain lur patratgar. En l'administraziun federala vegnan ils blers texts originals redigids en tudestg; il franzos po sa far valair en tschertas spartas, en autras medemamain fitg darar. Cunter questa mancanza da preschientscha da la terza lingua uffiziala na gidan er strusch las fadias da las autoritads e dals politichers per augmentar il dumber da funcziunaris da lingua taliana. Tge nizzegia quai a la lingua ed a sia preschientscha, sche l'italianità s'exprima sin il pli en discurs rudimentars durant la pausa en la cafeteria?

Ils motivs per quest diever inegal da la «lingua uffiziala pitschna» èn bain d'ina vart las proporziuns numericas, ma da l'autra vart er la posiziun debbla dal talian sin plaun internaziunal. Questa constataziun cuntrastescha a prima vista cun il fatg che l'italianità è ina noziun enconuschenta sin l'entir mund ed actuala oravant tut en il sector da la moda. Ma quest interess superficial per raubas da l'Italia, u raubas che fan allusiun a la cultura taliana, na signifitga anc per blier betg in'encletga profunda u la prontezza d'encleger meglier la cultura che porta l'italianità. Quai manifesteschan er las enconuschientschas manglusas da la lingua, sch'ellas existan insomma. La concurrenza da scolas d'altres linguas è strusch in med per meglierar decisivmain questa situaziun.

Tge avegnir ha la Svizra taliana?

L'existenza da la lingua taliana en Svizra n'è en mintga cas betg periclitada. Tenor la statistica è il dumber da ses purtaders schizunt creschi ils davos decenni en consequenza dals immigrants da l'Italia. Ma tutina resta il privel d'ina periclitaziun qualitativa da la lingua e cun quai da l'atgnadad culturala.

Ils ultims onns hai dà diversas stentas da sensibilisar per il talian e da rinforzar questa lingua naziunala minoritaria en las regiuns betg italofonas. Menziunà saja per exempel l'Intergruppo parlamentare Italianità ch'è vegnì fundà il 2011 ubain il Forum per l'italiano in Svizzera dal 2012. Questas ed autras instituziuns s'engaschan per ina preschientscha adequata dal talian en l'administraziun federala, en la furmaziun, en las medias e sin il champ cultural.

Ordvart impurtants per l'avegnir da la Svizra taliana èn plinavant ils differents sforzs che vegnan fatgs per tegnair sut controlla la preschientscha surdimensiunada da la lingua tudestga. Tar quels tutgan en emprima lingia mesiras che promovon l'assimilaziun resp. impedeschan la realisaziun d'ina tala.

Per il Grigioni italiano e per tschertas valladas perifericas dal Tessin è da menziunar supplementarmain la muntada centrala d'ina buna situaziun economica en la regiun. Cun l'emigraziun dals abitants, oravant tut dals giuvens, svaescha numadamain a lunga vista er la basa per tgirar la lingua e la cultura da questas valladas muntagnardas.

Da la Svizra taliana fan er part diversas valladas dal Grischun dal Sid (maletg: Soazza).

FOTO: PD

La preschientschiun:

Dossier «Svizra taliana».

Dapli infurmaziuns:

chatta.ch/?hiid=1675

www.chattà.ch